

Service-learning:

Student en maatschappij in verbinding

<https://www.kuleuven.be/onderwijs/sl>

<https://www.facebook.com/servicelearningKUL/>

Mottart Maaïke
Reflectie in service-learning
19 September

Reflectie in service-learning

Van hier naar daar, en nu naar dan: de kracht van verhalen

Overzicht

- Service-learning: the basics
- Voorwaarden en elementen (kritische) reflectie
- Evaluatie van reflectie
- Integratie: de rol van het verhaal

Overzicht

- **Service-learning en reflectie: the basics**
- Voorwaarden en elementen (kritische) reflectie
- Evaluatie van reflectie
- Integratie: de rol van het verhaal

service

-

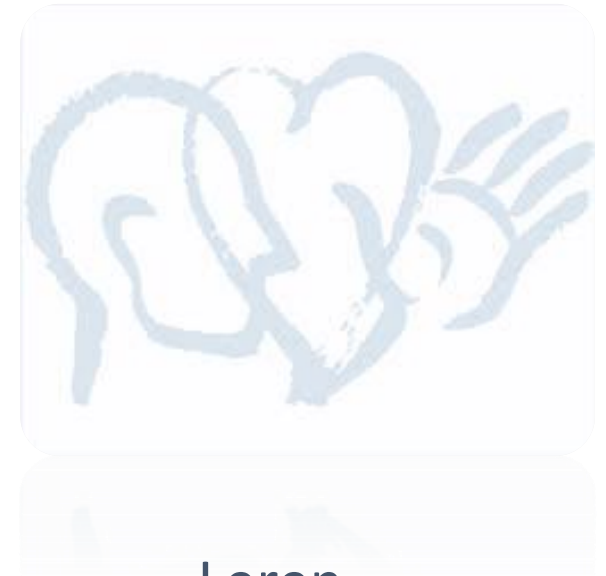
learning

Maatschappelijke
dienstverlening

Kritische reflectie

Leren

Service

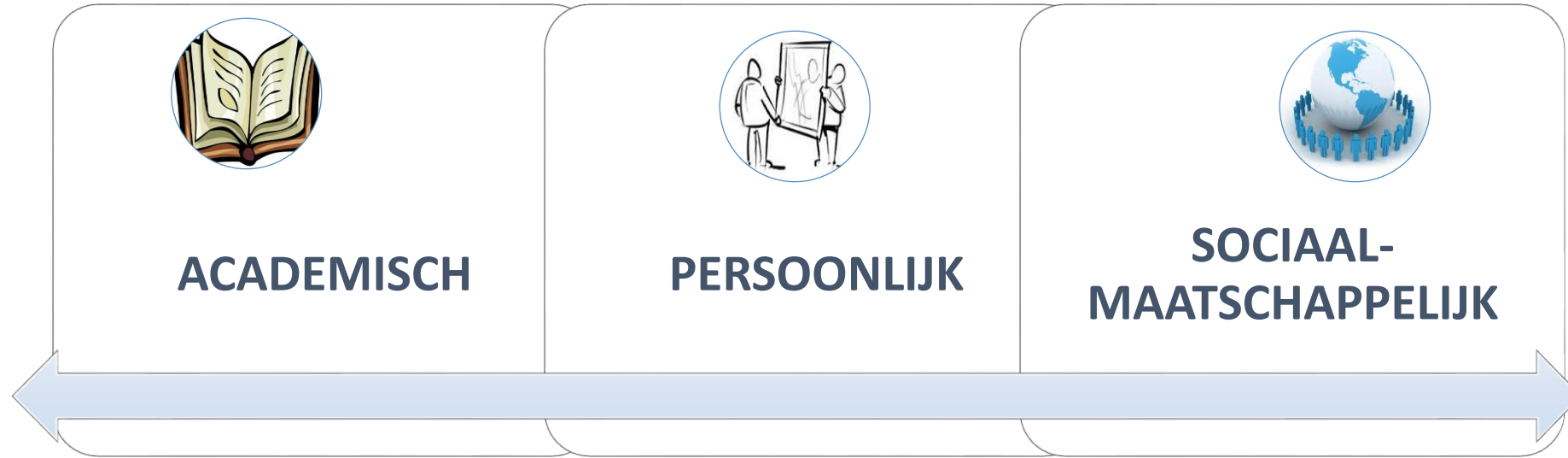

Geïntegreerd in het
curriculum: link naar
het vak

Beantwoordt aan
bestaande noden van
gemeenschap

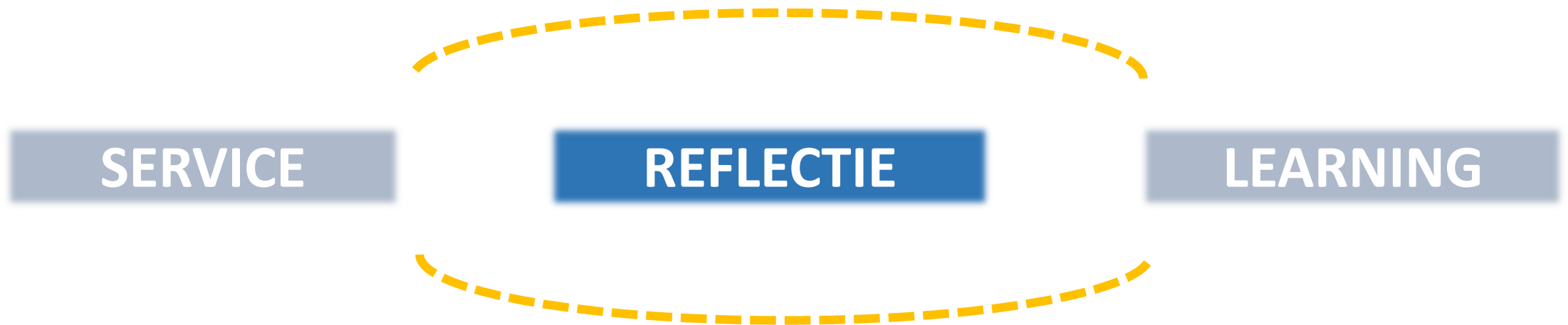
Wederkerigheid in relaties en
horizontale solidariteit
(basishouding)

Learning

- ❖ Omgaan met **diversiteit, ambiguïteit en onzekerheid** → soms ‘**transformatief**’
- ❖ Door **ANDEREN** en **REFLECTIE**

Reflectie in service-learning

Reflectie als achteruitkijkspiegel

Helpt ons om te duiden wat achter ons is, zonder enkel achteruit te kijken

Het doel is om vooruit te kunnen navigeren

Helpt ons om te her-kaderen

Reflectie in service-learning

*“Reflection is the **intentional consideration** of the **service experience** in light of **particular learning objectives**” (Hatcher & Bringle 1997)*

Waarom reflecteren in service-learning?

- **Ervaring is ongestructureerd** en 'messy'. Je zit er middenin.
- De werkelijkheid is geen nette en afgelijnde weerspiegeling van theoretische concepten en regels geleerd in het klaslokaal.

→ *Gestructureerde reflectie biedt handvaten en begeleiding om uit deze ervaring(en) te leren.*

Verder is service-learning ook een **persoonlijke onderneming** die heel wat **emoties** met zich meebrengt.

Je wordt geconfronteerd met jezelf, een andere werkelijkheid, diversiteit, ...

→ *Reflectie biedt een 'veilige ruimte' om met al deze emoties en vragen om te gaan*

Doelen reflectie in service-learning

- **Link** leggen tussen **ervaring** en **academische inhoud**
- Ontwikkelen of verdiepen van **kritisch denken** (hogere orde denkvaardigheden) en **perspectiefname**
- Aanscherpen van (meta)**vaardigheden** zoals (en over) communicatie, groepswork, zelfinzicht, leiderschap en probleemoplossingsvaardigheden
-

Doelen reflectie in service-learning

- Omgaan met en kaderen van **emoties en confrontaties** die op je afkomen
- meer **holistisch zelfportret van de lerende** → verleden-heden-toekomst → wie ben ik? *Welke arts/sinoloog/ingenieur wil ik zijn?*
- **Aandacht voor sociale rechtvaardigheid**: bestaande verhoudingen, structuren, oordelen en assumpties **in vraag stellen** (i.p.v. bestendigen)

Reflectie als verbinding en metaperspectief

- Door reflectie wordt betekenis gecreëerd: het zoeken naar linken en continuïteiten:

- verschillende elementen van de ervaring
- deze ervaring en andere ervaringen
- de ervaring en de eigen kennis
- de eigen kennis en kennis van anderen

→ *Door reflectie kan je elementen verbinden en een metaperspectief aannemen*

Kritische reflectie?

- Voorbij het instrumentele (wat heb ik gedaan, wat ging goed, wat ging minder goed, waar liggen mijn groeipunten, ...)
- Voorbij enkel het emotionele (beschrijven van gevoelens zonder te interpreteren en analyseren)
- Vereist het in vraag stellen van eigen kaders, assumpties, vooroordelen, en wat we als basis van 'kennis' beschouwen over een bepaald onderwerp
- Vereist kijken naar verschillende perspectieven en factoren die gebeurtenissen of situaties kleuren of beïnvloeden

Overzicht

- Service-learning en reflectie: the basics
- **Voorwaarden en elementen (kritische) reflectie**
- Evaluatie van reflectie
- Integratie: de rol van het verhaal

Maar eerst:

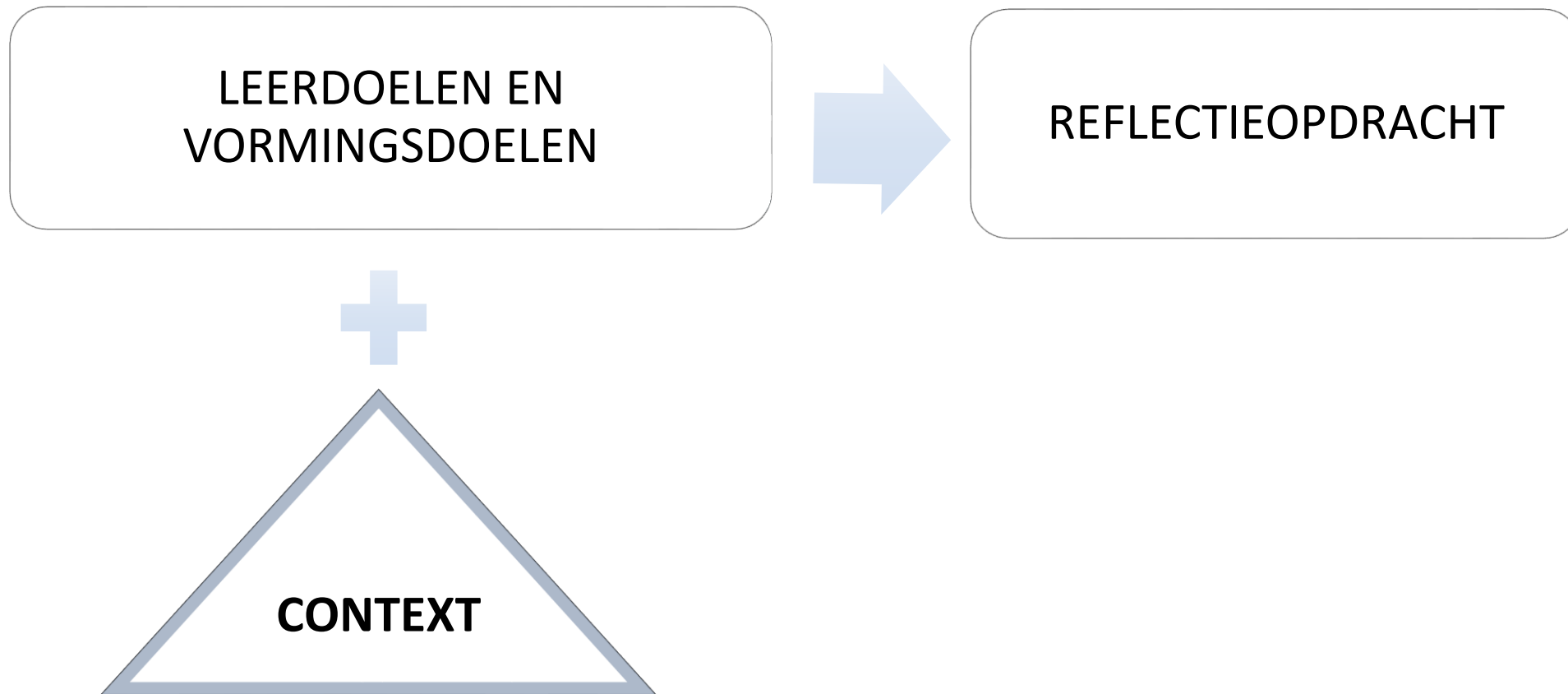
Een kleine oefening

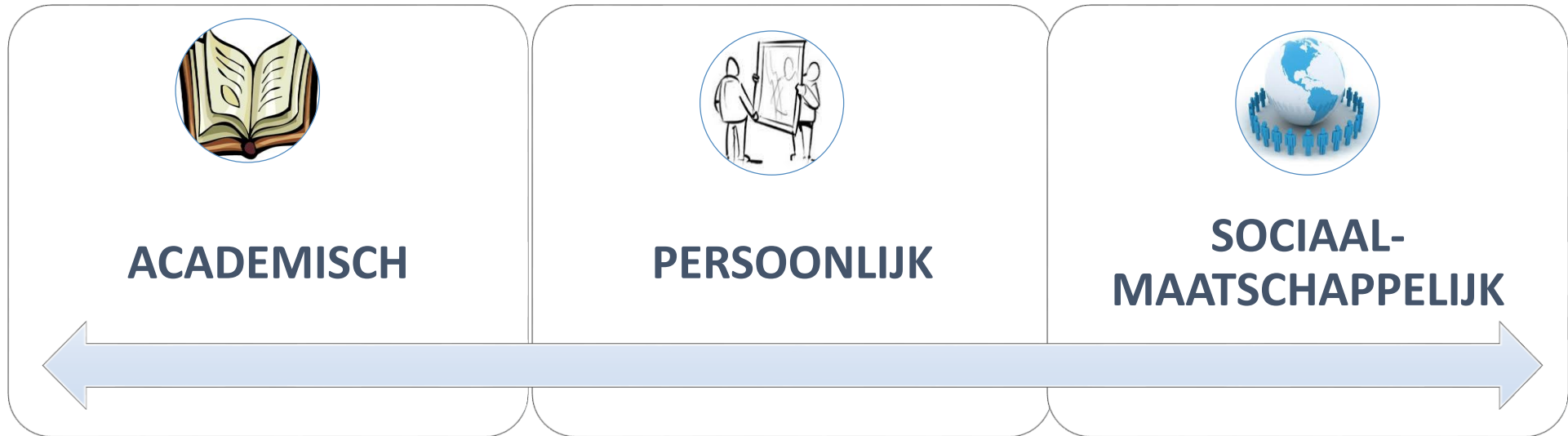
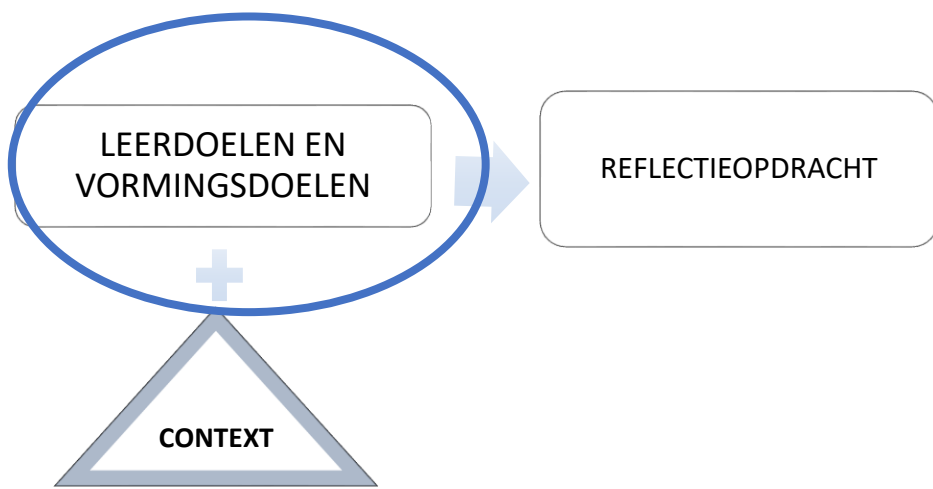
Met pen en papier

Bringle en Hatcher (1997) stellen de volgende **criteria** voorop om **kwaliteitsvolle reflectie te bevorderen**:

1. **linkt** ervaringen aan leerdoelen (en vormingsdoelen)
2. vindt plaats op **regelmatige basis**
3. Reflectie wordt **gestuurd** en **begeleid**
4. wordt opgevolgd door **feedback** en beoordeling
5. laat ook ruimte voor **persoonlijke waarden** en **gedrag**

1. Leerdoelen, vormingsdoelen en verwachtingen

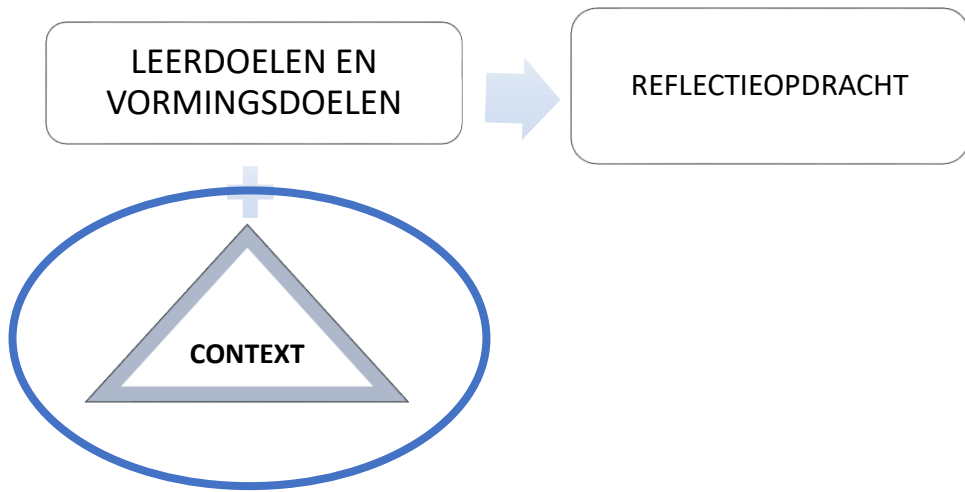

LEERDOELEN (CONCREET, MEETBAAR) ↔ VORMINGSDOELEN (BREDER, NASTREVEN)

DOMEIN	LEERDOELEN	REFLECTIEOPDRACHT
ACADEMISCH	<ul style="list-style-type: none"> - Kennismaken met theorieën - Toepassen van conceptueel kader 	Bv. 'double entry journal'
PERSOONLIJK	<ul style="list-style-type: none"> - Zelfreflectie t.a.v. opleiding en waarden - Communicatievaardigheden 	
SOCIAAL-MAATSCHAPPELIJK (CIVIC)	<ul style="list-style-type: none"> - Rol en verantwoordelijkheid school en leerkracht - kritisch burgerschap en belang inclusiviteit in onderwijs 	Bv. 'verhaal vanuit andere perspectief vertellen'

- **Realistisch binnen gegeven context:**
 - Contacturen en intensiteit van contact
 - Met wie is reflectie mogelijk?
 - Welke vormen van reflectie en begeleiding mogelijk?
- **Realistische verwachtingen naar studenten toe** (zie OZ Hofer & Pintrich 1997): “entering in dualism, leaving in late multiplicity”

Reflecties zijn aangepast aan het niveau en gewicht van het service-learning vak + beginsituatie studenten

- Leerlijn binnen opleiding rond reflectie?
- Waar bevinden studenten zich?
- **Verwachtingen** en **ondersteuning** aanpassen!

2. Proces: voor, tijdens en na

Geen eenmalige activiteit op einde ervaring!

→ Reflectie als een **proces**: niet een keer, maar meerdere keren, groeiend in inzichten en mogelijkheden.

→ **Herhaling**, of **herlezen** van reflecties, om er de patronen of lijnen in te ontdekken: over de tijd heen de verbanden en verbindingen tussen de verschillende ervaringen/reflecties vinden

Iteratief proces: zowel reflectie als structuur van het vak

ORIËNTERING

- Leren reflecteren
- Verwachtingen beginsituatie
- voorbereiding

ERVARING

- ≠ vormen van reflectie
- Individueel en in groep

DEBRIEFING

- Individueel en in groep
- Eindreflectie

3. Vormen, modaliteiten, modellen

Actoren

Persoonlijk

Samen met klasgenoten

**Samen met andere actoren
(organisatie, stakeholders, ...)**

**Begeleid door
docent/niet
begeleid**

Belang van 'dialogoog' in reflectie

Externe dialogoog

- Met anderen in interactie
- Spreken/schrijven/poëzie/...
- Belang van 'goede vragen' en feedback

Interne dialogoog

- Meer 'contemplatief'
- Tot zichzelf gericht
- Klank/schrift/beeld
- Bij schrijven: dialogoog met zichzelf, door herlezen eigen tekst

Hoe reflecteren? Vormen

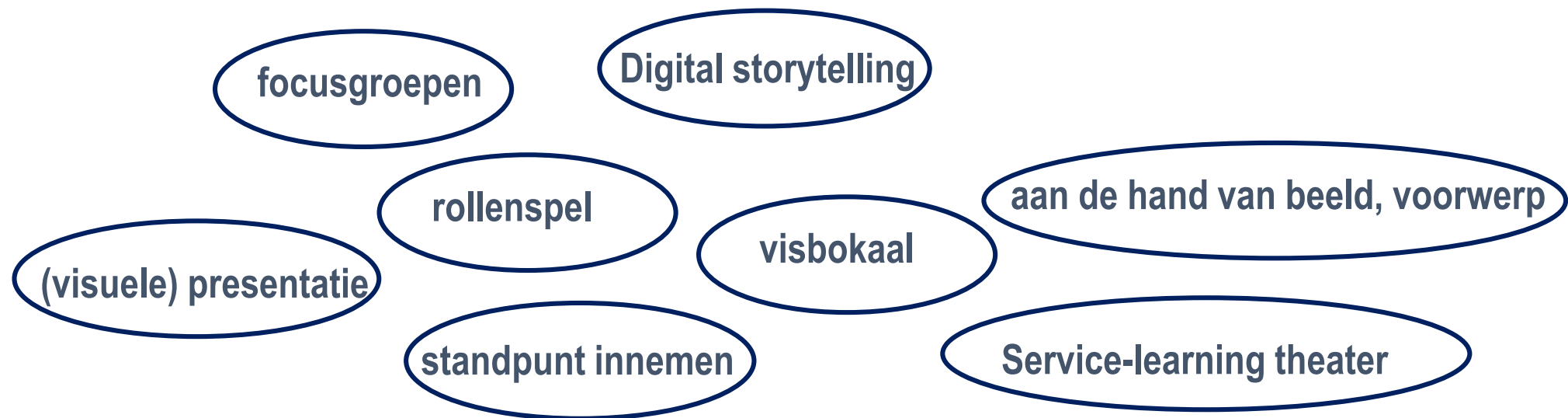
→ Vaak in GESCHREVEN vorm (lezen en schrijven)

DAGBOEKEN Personal journal, 'double entry journal, three-part journal, highlighted journal, critical incident journal	CASE STUDIES Ethische case studies, oriënterende case studies
LEES- EN SCHRIJFOPDRACHTEN Directed readings, directed writings, brieven schrijven	PAPER OF ESSAY Experiential research paper, reflective essay

→ **ANDERE** vormen ook mogelijk!

- Aan de hand van foto, beeld, videomateriaal
- Doen en vertellen (vaak in groep)

Voorbeelden:

http://www.aacc.nche.edu/Resources/aaccprograms/horizons/Documents/reflection_3.pdf

Praktijk: formeel versus informele reflectiepraktijken

- Naast de gestructureerde en formele reflectie binnen het kader van het vak, blijkt dat studenten heel wat reflecteren buiten dat kader, in een **informele setting**:
 - ✓ Op weg naar en terug van de organisatie met studiegenoten
 - ✓ Op café met studiegenoten (en soms docent)
 - ✓ Thuis met partner of ouders
 - ✓ Met vrienden of studiegenoten die het vak niet volgen
- Dit zijn vaak heel leerrijke momenten (vooral voor persoonlijk leren), dus ook proberen om deze vormen van reflectie te stimuleren!

4. Feedback en begeleiding

- Rol als coach en ondersteuner: je 'geeft dingen terug', je bent een 'reflector', maar geeft ook aan waar student meer over kan nadenken
- Je biedt zowel uitdaging en ondersteuning → “stretching the student into discomfort without tearing him apart”
- Belang van de positieve feedback en herkadering (cf. rol van achteruitkijkspiegel): aangeven dat student ook uit negatieve of tegenvallende ervaringen kan leren

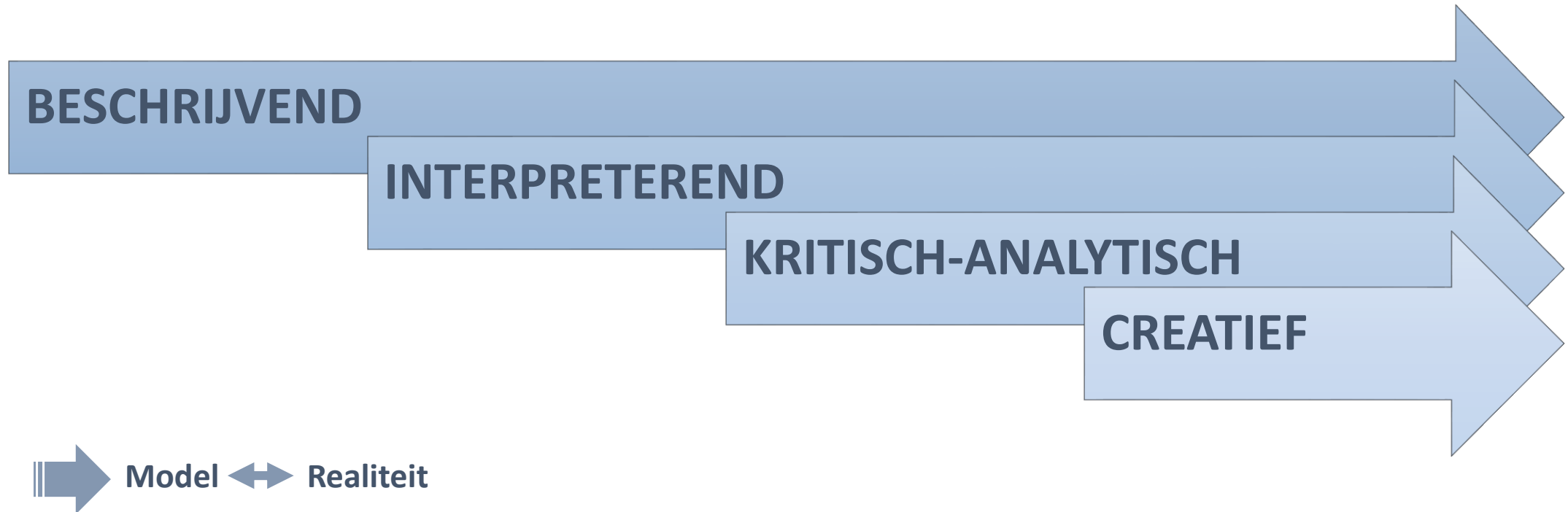

Begeleiding: rol en invulling docent

- Helpen om niveaus te leren onderscheiden: rationeel – emotioneel, oppervlakte of diepte, analytisch of associatief
- Helpen om patronen te ontdekken, elementen die vaak terugkomen

Verschillende lagen in reflectie

Varona, L.T., "From Instrumental to Interactive to Critical Knowledge Through Service-learning in Spanish", in J. Hellebrand & L.T. Varona (eds.), *Construyendo Puentes (Building Bridges): Concepts and Models for Service-learning in Spanish*, Washington, D.C.: American Association for Higher Education, 1999, pp. 68-75.

Reflectiemodel Dilts en Bateson

Bijpassende Kernvragen:

Omgeving. Waar reageer ik op, wanneer en met wie?

Gedrag. Wat doe ik, hoe handel ik?

Bekwaamheden. Wat kan ik, hoe pak ik het aan?

Overtuigingen. Waarom doe ik het, wat vind ik belangrijk?

Identiteit. Wie ben ik, wat is mijn levensdoel?

Betrokkenheid. Van waaruit handel ik?

Praktische (rand)voorwaarden bij begeleiding

- Belangrijk om een **goede balans** te vinden tussen **uitdaging** en **ondersteuning** bij reflectie
- **Tijdelijke feedback** en mogelijkheid tot bijsturing en extra ondersteuning
- **Eigen werklast** (geven feedback) niet vergeten meerekenen bij ontwerpen reflectie! Verschillende mogelijkheden voor feedback: rol organisatie en *peers*?
- **Verwachtingen en vereisten** rond reflectie moeten **duidelijk** gemaakt worden aan de studenten → **criteria** voor **evaluatie**

Cruciale voorwaarde: veilige omgeving (maar niet té)

- Klimaat van vertrouwen en respect waarin de student eerlijk durft nadenken en in vraag stellen → maar niet weggaan van het mogelijke 'onbehagen' dat studenten triggert om na te denken
- Aandacht voor individueel proces en ontwikkeling student: respect voor de plaats van de student in zijn of haar ontwikkeling ('weg'), en de eigen groei
- Zelfvertrouwen om te reflecteren samen met je studenten(!)

Overzicht

- Service-learning en reflectie: the basics
- Voorwaarden en elementen (kritische) reflectie
- **Evaluatie van service-learning**
- Integratie: de rol van het verhaal

Evaluatie: enkele heikele discussiepunten

- **Waar zijn we het wél over eens?**

Geen evaluatie van het engagement (dat is een minimum vereiste), wel van wat de student toont dat hij/zij geleerd heeft uit deze ervaring

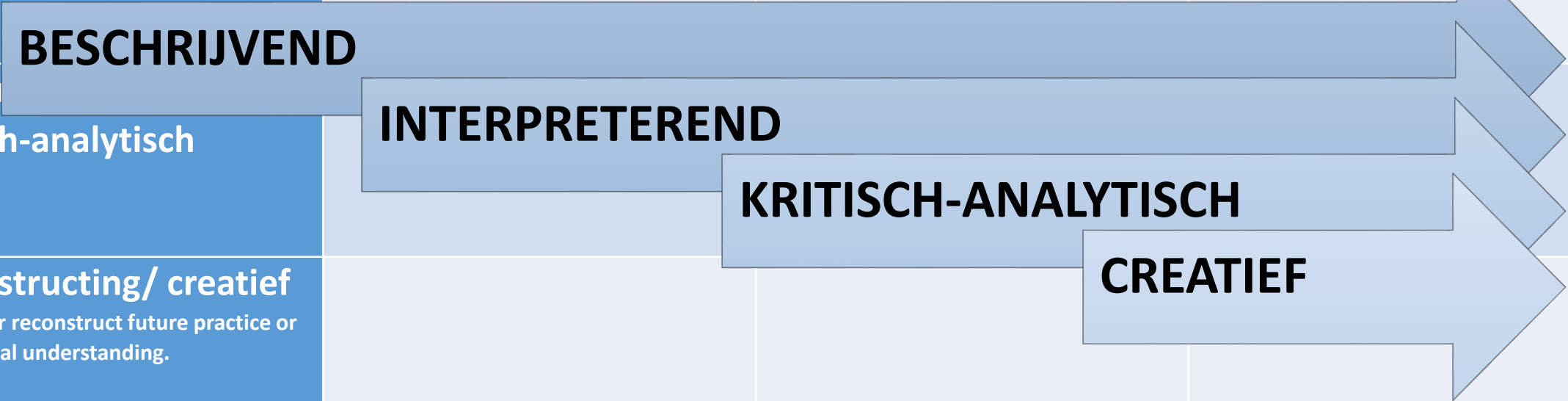
Evaluatie: enkele heikele discussiepunten

- **Discussiepunten**

- Schriftelijk versus andere vormen van reflectie → hoe evalueren van een expressieve reflectievorm? Moet dit geëvalueerd worden?
- To rubric or not to rubric?
- Proces versus product?
- Pass/fail versus punten?
- Wat evalueer je nu exact (versus intentie)? Zie taal in schriftelijke reflectie

Rubrics en criteria

	Academisch	Persoonlijk/professioneel	Maatschappelijk
Reporting/ Beschrijvend			
Relating/ interpreterend			
Reasoning/ Kritisch-analytisch			
Reconstructing/ creatief Reframe or reconstruct future practice or professional understanding.			

Een aantal criteria

Je krijgt een globaal oordeel die een weerspiegeling is van alle reflecties die je gemaakt hebt, en **dus ook hoe je de feedback meeneemt naar volgende** reflecties. Hieronder vind je een overzicht van de criteria die we hanteren.

Voor alle taken geldt:

- Het respecteren van de opgegeven **deadlines**
- Correct en helder **taalgebruik**: het is niet de bedoeling dat je wetenschappelijke taalgebruik hanteert, *ma ge moe ook nie zo schrijven, eh*. Probeer een balans te zoeken hierin.
- **Doe iets met de feedback**: je moet niet antwoorden op vragen of opdrachten opnieuw maken, maar probeer de tips mee te nemen in je volgende opdrachten

Onderdeel	Criteria	Beoordeling
Kritisch incident beschrijven	Objectief, accuraat, helder, volledig	123
	Kan ik eigen reacties (denken/voelen) weergeven en die van anderen inschatten?	123
Interpretatie	Kan ik op verschillende niveaus interpreteren: gedrag, omgeving, motieven, waarden van zelf en anderen?	123
Analyse	Algemeen: -kan ik de link tussen ervaring en leren duidelijk uitdrukken? -diepte: heb ik oog voor complexiteit, stel ik genoeg de ‘waarom’ vraag? -breedte: kan ik er ook naar kijken vanuit het perspectief van anderen?	123
VOORBEELD		
Academisch	Selecteren van relevante concepten of theorieën	123
	Toepassing kunnen maken van theorie op praktijk	123
	Openstaan voor ambiguïteit: nuance (geen zwart-wit)	123
	Duiden aan de hand van concrete voorbeelden uit de ervaring	123
Persoonlijk	Inzicht in en eerlijkheid over: eigen vaardigheden, normen en waarden, referentiekaders. Kan je hier kritisch naar kijken?	123
	Openstaan voor andere perspectieven, bereidheid om zelf van visie te veranderen	123
	(h)Erken hier ook de rol van de anderen in: van wie heb je dit geleerd (door welk gesprek, door wiens verhaal, ...)?	123
Maatschappelijk	Breedte: de situatie en het geleerde toepassen in een breder maatschappelijk kader	123
	Kritisch denken-analytisch: op basis van argumenten, niet intuïtie. Stilstaan bij eigen denkkaders	123
Synthese	Loskomen van het concrete en meer algemeen formuleren hoe dit meer breed kan toegepast worden (in je leven persoonlijk, professioneel, als student, ...)	123

Evaluatie

- Geen *one size fits all*, keuzes maken op basis van vak en verwachtingen, haalbaarheid, etc.
- Evenwicht vinden tussen verschillende elementen, student kans geven om leerinzicht te tonen
- Bespreekbaar maken met studenten

Overzicht

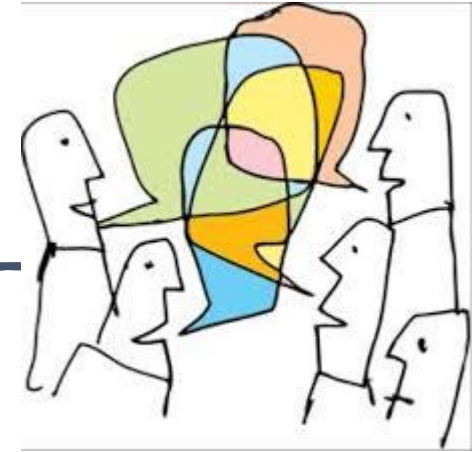
- Vraag
- Service-learning als insteek
- Voorwaarden en elementen (kritische) reflectie
- **Integratie: de rol van het verhaal**

Terug naar de oefening

Het verhaal

- Iedereen *is* verhaal (ook organisaties)
 - Studenten worden zich (net) bewust van hun eigen verhaal
 - Vormen hun verhaal (identiteit) in een continu proces vanuit interactie met de ander
- In latere situaties komt verhaal weer naar boven; helpt studenten om te (h)erkennen, zich in te leven, te handelen

Het verhaal

- Studenten 'op verhaal laten komen'
- Narrativiteit inbrengen:
 - hen vragen het verhaal te vertellen
 - zich dieper in te leven in de personages (aansporen om zich in de plaats te stellen van de personen waarover ze spreken)
 - het verhaal herschrijven vanuit ander personage
 - te vervolledigen, een alternatief plot te verzinnen

Voorbeelden

- Studenten sinologie: schrijf het verhaal van een ander vanuit het ik-perspectief
- Interviews studenten KU Leuven: concrete verhalen van mensen die ze ontmoeten blijven bij en zetten aan tot reflectie

VRAGEN?

www.servicelearning@kuleuven.be
maaike.mottart@kuleuven.be

www.kuleuven.be/onderwijs/sl

KU LEUVEN

Interessante lectuur

Ash, S.L. & P.H. Clayton, “Integrating Reflection and Assessment to Capture and Improve Student Learning”, *Michigan Journal of Community Service Learning*, 2005, pp. 49-60.

Ash, S.L. & P.H. Clayton, “Generating, Deepening, and Documenting Learning: the Power of Critical Reflection in Applied Learning”, *Journal of Applied Learning in Higher Education* (2009:1), pp. 25-48.

Johansson, C. & P. Felten, *Transforming Students: Fulfilling the Promise of Higher Education*, Baltimore: John Hopkins University Press, 2014.

Geenen, M., *Reflecteren. Leren van je ervaringen als professional*. Coutinho, 2017.

Meijers, F. & K. Mittendorff (red.), *Zelfreflectie in het hoger onderwijs*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 2017.

Varona, L.T., “From Instrumental to Interactive to Critical Knowledge Through Service-learning in Spanish”, in Hellebrandt & Varona (red.), *Construyendo Puentes (Building Bridges): Concepts and Models for Service-learning in Spanish*, Washington, D.C.: American Association for Higher Education, 1999, pp. 68-75.